

Sinemada “Farklı” Bir Yaşlılık Temsili: The Leisure Seeker

Duygu ERGÜN TAKAN
Ege Üniversitesi
duyguerguntakan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5639-8615

ÖZET

Yaşlı bireylerin genelde medyada; özelde ise sinemadaki temsilleri, gerçek yaşamdan esinlendiği kadar gerçek yaşamı dönüştürme gücüne de sahiptir. Bu, yaşlılığın medyadaki temsillerini önemli kılar. Çalışmanın önemi, yaşlıların sinemada temsilleri konusunda yapılan araştırmalara, alternatif bir okuma sunmasıdır. Makalede, modern yaşlı öznenin sinema filmlerinde nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin alternatif bir yaşlı-oluş potansiyeli taşıyıp taşımadığı sorularına yanıt bulunması amaçlanmıştır. Makale, kendi kaderini tayin eden modern yaşlı bireyleri anlatının merkezinde konumlandırması dolayısıyla -görünürde- alışılmışın dışında yaşlılık anlatımı sunan Paolo Virzi'nin yönettiği The Leisure Seeker (Karavan, 2017) adlı film özelinde gerçekleştirilmiştir. Çok yönlü bir okuma yapabilmek amacıyla film, yaşlı bireylerin “fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri”, “aile bireyleri ve yakın çevreleriyle ilişkileri”, “ideolojik yapıları” ve “yaşlılık kuramları çerçevesinde” dört farklı tema kapsamında, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda filmin, kendi kaderini tayin etmeleri bakımından alışılmışın dışında yaşlı temsillerine yer verdiği; ancak yine aynı nedenle (kendi kaderini tayin etme), modern düşüncede ölüm olgusunun karakteristik özelliklerini taşıdığı ve pekiştirdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlılık kuramları, sinemada yaşlılık temsili, modernizm, Amerikan sineması.

Atıf Bilgisi: Ergün Takan, D. (2021). Sinemada “farklı” bir yaşlılık temsili: The leisure seeker, *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 2021, 3(1), 27-56.

Sorumlu Yazar, Duygu ERGÜN TAKAN duyguerguntakan@gmail.com

A “Different” Representation Of Aging In Cinema: The Leisure Seeker

Duygu ERGÜN TAKAN

Ege University

duyguerguntakan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5639-8615

ABSTRACT

Increasing in the elderly population is transforming life practices through the World. As a platform reflecting the practices of the era, cinema films provide a multifaceted view of old age. The aim of this article is to find answers to questions about how the elderly subject of the modern era is represented in cinema films and whether these representations have the potential to become an alternative old age. The study was carried out in *The Leisure Seeker* (Karavan, 2017), directed by Paolo Virzi, because it positions modern elderly individuals at the center of the narrative and presents an unusual -apparently- narrative of old age. In the study, firstly the phenomenon of old age was discussed. Then, the literature on the representations of the elderly in the cinema was included. Finally, the representations of the elderly in the film were analyzed using content analysis method in four different themes "in terms of their physical, socio-economic and cultural characteristics", "in terms of their relations with family members and their close environment", "ideologically" and "within the framework of aging theories." As a result, it was concluded that the film although in many respects it seems to differ from the usual aged representations was inspired by modern ideology and did not reveal an alternative elderly representation outside of this ideology.

Keywords: Elderly, theories of aging, representation of aging in cinema, modernism, American cinema

Citation : Ergun Takan, D. (2021). A “different” representation of aging in cinema: the leisure seeker, *Electronic Cumhuriyet Journal of Communication*, 2021, 3(1), 27-56.

Responsible Author: Duygu ERGÜN TAKAN, duyguerguntakan@gmail.com

Giriş

Yaşlılıkla ilgili tanımlar sürekli değişmekte ve çeşitlilik göstermektedir. Bunun nedeni, yaş ve yaşlılık kavramının pek çok parametreye bağlı olmasıdır. Bunlardan başlıcaları psikolojik, fiziksel (biyolojik) ve sosyolojik parametrelerdir. Bilhassa bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızla değişen ve dönüşen yaşam pratikleri, kuşkusuz yaşlılık olgusuna da -önceki yıllarda olduğundan çok daha fazla- tesir etmektedir. Örneğin günümüzde yaşlılık, insan ömrünün uzaması nedeniyle eskiye nazaran daha ileri yaşları ifade etmektedir. Bununla birlikte, -görece de olsa- toplumsal farkındalık düzeylerinin artması, psikolojik olarak daha bilinçli, aktif ve kendiyi barışık yaşlanma anlayışını ön plana çıkarmaya başlamıştır. Diğer yandan, yaşlı bireylere yönelik devlet politikaları da bu sürecin önemli bir boyutudur. Dolayısıyla bugün gelinen noktada yaşlılığın hem bireysel hem toplumsal düzeyde bütünlükçü bir yaklaşımla ele alınması oldukça mühimdir.

Yaşlılığın sinema sanatı aracılığıyla nasıl sunulduğu, konuyu farklı perspektiflerden derinleştirebilmek için önem taşımaktadır. Çünkü sinema, kültürel bir anlatım aracıdır. Bu yönüyle sinemayı, çağın pratiklerini yansıtan bir ayna olarak düşünmek mümkündür. Buradan hareketle çalışma, alışılmışın dışında bir yaşlılık anlatımı sunması dolayısıyla Karavan adlı film özelinde gerçekleştirilmiştir. Bu makalede “alışılmışın dışında yaşlı temsilleri” ile kastedilen, kendi kaderini tayin etmek ile ilgilidir. Glaser ve Strauss’un araştırmasına göre (1966, s. 3), “Amerikalılar karakteristik olarak kendi kendinin ölme süreci hakkında açıkça konuşmak konusunda isteksizdir ve ölmekte olan bir kişiye ölmek üzere olduğunu söylemekten kaçınma eğilimindedirler”. Bunun nedeni, ölümün bir tabu olarak tanımlanması ve ölüm hakkında çok az felsefi ve soyut tartışmalara girilmesidir (Glaser & Strauss, 1966, s. 2-3). Bu çalışmada incelenmek üzere Karavan Filmi’nin seçilmesinin nedeni, Amerikalı modern yaşlı bireylerin ölüm konusunda sergiledikleri yaygın tutumun tersine, filmde kendi kaderini tayin eden Amerikalı yaşlı temsillerine yer verilmiş olmasıdır. “Rönesans dönemiyle başlayıp Aydınlanma döneminde belirginlik kazanan modern birey kavramı” (Simmel, 2009, s. 211); Watt’un (2016, s. 296) ifadesiyle “geleneksel yaşam biçiminden ve değerlerinden kopmuş rasyonel insan” olarak tasvir edilmektedir.

Paolo Virzi’nin yönettiği 2017 yapımı film, modern yaşlı bir çiftin yolculuğunu anlatmaktadır. Yaşlı bireyler ve seçimleri etrafında şekillenen film bu çalışmada, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada, yaşlı temsillerine mümkün olduğunca bütüncül bir perspektiften bakılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli analiz temaları belirlenmiştir. Filmi incelemek amacıyla belirlenen içerik analizi temaları şöyledir: “Fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri açısından yaşlı temsili”, “aile bireyleri ve yakın çevreleriyle ilişkileri açısından yaşlı temsili”, “ideolojik açıdan yaşlı temsili” ve

“yaşlılık kuramları çerçevesinde yaşlı temsili”.

1. YAŞLILIKIN TANIMI VE YAŞLILIK TÜRLERİ

Yaşlılığın tanımı kültüre ve zamana göre farklılaşabilmektedir. İlerleyen teknoloji ve düşen doğum oranları, her yaştan insanlar için yaşam koşullarını dönüştürmektedir. Bu dönüşümden en fazla etkilenen kesim kuşkusuz yaşlılardır. Bunun nedeni, ilerleyen tıp teknolojileri sayesinde insan ömrünün uzaması ve sosyoekonomik kültürel nedenlerle doğum oranlarının azalmasıdır. Bu koşullarda dünya üzerinde yaşlı nüfus oranı artmakta ve bu da başka türden sosyoekonomik ve kültürel koşulları ortaya çıkarmaktadır. Neden-sonuç ilişkileriyle gelişen sosyoekonomik ve kültürel yeni durum, etki ve tepki çerçevesinde daima dinamik haldedir. Bu nedenle yaşlılık meselesi, güncel ve araştırılmaya açık bir yapıdadır. Özellikle gelişmiş toplumlarda yaşlı nüfus oranındaki artışlar, İçli'nin (2008, s. 29) ifadesiyle “akademik ve politik çevrelerde yaşlılara ilgiyi artırmıştır”.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşlılığı “çevreye uyum sağlayabilme yeteneğinin yavaş yavaş azalması” olarak tanımlar (2016). Son 30 yılda, dünyanın değişen demografik yapısı dolayısıyla, bilhassa gelişmiş ülkelerde yaşlılığın yeniden sınıflandırılmasına ihtiyaç duymuştur. Buna göre, 65-74 arası erken yaşlılık, 75-84 arası yaşlılık, 85 ve üzeri ise ileri yaşlılık olarak tanımlanmaktadır (Beğer ve Yavuzer, 2012).

Yaşlılık ile ilgili bir takım genelleyici veriler bulunsa da yaşlılık esasında, yukarıda da belirtildiği üzere, tarihsel süreçlere ve kültürlere göre farklılaşan bir olgudur. Giddens, Appelbaum, ve Duneier'a (2006) göre yaşlılık, yaşın ilerlemesine bağlı olarak bireyi etkileyen psikolojik, biyolojik ve sosyal süreçlerin bileşimini ifade etmektedir. Akçay (2013) ile Kalınkara, Argun, ve Güler (2016), yaşlanma biçimlerini “kronolojik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal/sosyal yaşlanma” olmak üzere dört başlıkta ele alır. Buna göre kronolojik yaşlanma, “insanın doğumundan itibaren içinde bulunduğu zaman kadar geçen yıllara bağlı olarak geçirdiği yaşlanma sürecini ifade eder” (Akçay, 2011, s. 13). Biyolojik Yaşlanma, “gelişim süreci içinde vücut organları ve sistemlerindeki yapısal ve işlevsel değişimdir” (Uysal, 1993, s. 1). Kalınkara vd., (2016, s. 8) biyolojik yaşlanmayı, “organlar düzeyinde fonksiyon azalması, dokularda yıpranma ve tahribatin artması; kısaca vücudun yapısal ve işlevsel olarak değişimi” olarak tanımlamaktadır. Psikolojik Yaşlanma, Akçay (2011)'a göre, kişilerin kronolojik ve biyolojik yaşlanma yönüne mücadele etmesiyle ilgilidir. Kalınkara (2016, s. 9) psikolojik yaşlanmayı, “deneyimlerin artmasıyla oluşan davranış değişikliği ve davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı değişimler” şeklinde tanımlar. Toplumsal/Sosyal Yaşlanma, Kalınkara'ya (2016) göre, bireyin sosyal yaşam içerisinde çalışma, güç, hafıza, esneklik gibi çeşitli kabiliyetlerinin azalmasına bağlı olarak toplumsal rol ve statüsünün değişmesini ifade etmektedir.

2. YAŞLILIK KURAMLARI

Sosyal bilimler kapsamında, yaşlı bireylerin sosyal uyumuyla ilgili çeşitli kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin “süreklilik kuramı” bunlardan biridir. Süreklilik kuramı Akçay’a (2011) göre, yaşlanan bireyin kaybettiği rollerinin yerine benzerlerini koyma gereksinimini ifade eder. “Pasif, çekingen ve içe dönük insanlar emeklilikte de aktif olamazlar. Benzer şekilde daima aktif, iddiacı ve sosyal katılımlı bireyler, yaşlandıklarında sessizce evlerinde oturmazlar” (Kalınkara, 2016, s. 37). Hooyman ve Kiyak’a (1991, s. 85) göre, “yaşlanmaya başlayan kişi, kaybolanlar için yeni rolleri değiştirir ve iç psikolojik sürekliliğin yanı sıra sosyal davranış ve koşulların dışı dönük sürekliliğini sürdürebilmek için çevreye uyum sağlamanın tipik yollarını sürdürmeye devam eder”.

Yaşlılık ile ilgili sosyo-psikolojik kuramlardan bir diğeri, “geri çekilme kuramı”dır. Geri çekilme kuramı, yaşlılıkta yaşanan kopma durumlarını ifade eder. Buna göre yaşlılıkta fiziksel, psikolojik ve toplumsal olmak üzere üç çeşit kopma yaşanmaktadır. Zastrow ve ark. (2015, s. 323) geri çekilme kuramını, “yaşlı bireylerin gençken sahip oldukları rollerin ve sosyal ilişkilerin hepsini birlikte yürütebilmek için gerekli enerjiyi ve zindeliği zamanla kaybetmesine bağlı olarak gerçekleşen bir çeşit yaşamdan kopuş ve kırılma hali” olarak tanımlar. Söz konusu kurama göre yaşlılık, “çalışma ile emeklilikte olduğu gibi hem bireyin hem de toplumun karşılıklı ayrılma yaşadığı bir dönemdir” (Gör-gün, 2004, s. 48). Kalınkara (2016, s. 31) yaşlılığa uyumlanmış bireyi “toplumla arasındaki sosyal ve psikolojik bağlarının azalması gerçeğini zihinsel olarak kolay kabul eden, sosyal ve kişisel bakımdan ortaya çıkan değişmelere tepki göstermeden uyum sağlayan birey” olarak tanımlar.

Sosyo-psikolojik anlamda yaşlılık olgusuna yönelik bir diğer kuram “aktivite kuramı”dır. Havighurst (1963) tarafından geliştirilen kuram, geri çekilme kuramına bir itiraz olarak geliştirilmiştir. Laslett (1991), Fontane ve Hurd (1992) ile Biggs (1993) gibi kuramcılar da, yaşlanmanın olumlu yönlerine odaklanarak “başarılı (aktif) yaşlılık” üzerinden bir yaşlılık açıklaması sunmuşlardır. Aktivite kuramı, yaşlı bireylerin gençken sürdürdükleri aktiviteleri bırakarak, yaşlarına uygun yeni aktiviteleri denemeye açık olmalarını ifade eder. Morgan ve Kunkle’e (1998) göre aktivite kuramı, yaşlanan bireylerin sosyal değişimlere karşı adaptasyon düzeylerini ve uyumlanma kabiliyetlerini ifade etmektedir.

Bir diğer yaşlılık kuramı ise “modernleşme kuramı”dır. Bu kurama göre yaşlı bireyin toplumdaki konumu, sanayileşmeyle birlikte değişmiştir. Cowgill ve Holmes (1972), modernleşme sürecini dört parametre ile tanımlar. Bunlardan ilki teknoloji ve tıptaki gelişmelerdir. Diğer parametre, bilim ve teknolojinin ekonomiye uygulanmasıdır. Bir diğeri, kentleşmedir. Son parametre ise kitle eğitimidir. Modernleşme teorisinin temel tezine göre “kırsaldan sanayiye doğru hareket edildikçe yaşlıların durumu kötüleşir, kentleşme

ve endüstrileşmenin birleşmesi geniş aileye zarar verir ve toplumun temel birimi olarak çekirdek aile ile geniş ailenin yerini değiştirir ve yaşlı insanları hem aile hem de toplumdan soyutlar” (Şentürk, 2020, s. 112). Yani, teknolojik ilerlemeyle yaşlıların rolü arasında ters orantı olduğu söylenmektedir (Kalınkara, 2016). Akçay’a (2011, s. 35) göre, “kuramsal bir çerçeve olarak modernizasyon kuramı, sosyal ve teknolojik değişmelerin yaşlı insanlarla birlikte toplumun üzerindeki zaman içinde oluşan etkilerini belirten bir dizi biçimsel düzenlemeleri kapsar”.

Diğer bir yaşlılık kuramı olan “alt kültür kuramı” yaşlı bireylerin kendi kültürünü oluşturduğunu ileri sürer (Hooyman ve Kiyak, 1991). Diğer bir deyişle yaşlı bireylerin, hâkim kültür içerisinde bir alt kültür oluşturduklarını söylemek mümkündür. Tufan’a (2016, s. 153) göre, “ortak yönleri bakımından yaşlılar toplumda bir ‘alt kültür’ oluşturmakta ve özelemleri bakımından toplumun diğer gruplarından farklılaşmaktadırlar”. “Rol kuramı”na göre, yaş ile ilgili normlar bulunmaktadır. Yaş normları, yaşlı bireylerin zihinsel, fiziksel ya da psikolojik kapasiteleri kapsamında gelişir. Örneğin yaşlı bireyler sosyal yaşam içerisinde anne, eş, baba, evlat, büyükanne ya da emekli gibi çeşitli rollerle sahiptirler. Söz konusu roller, role uygun normatif davranış kalıplarını ihtiva etmesi bakımından dayatmacı hale gelebilir. Ancak Akçay’a (2011, s. 30) göre bu roller, “bir kişiyi sosyal bir birey olarak tanımlar ve benlik saygısının temelini oluşturur”. Bir diğer kuram “sembolik etkileşimcilik kuramı”dır. Sembolik etkileşimcilik kuramı, bir bakıma geri çekilme kuramı ile aktivite kuramı arasında bir bağlantı rolü üstlenerek, yaşlanmayı etkileyen çevre ve kişi etkileşimine odaklanır (Hooyman ve Kiyak, 1991). Görgün’ün (2004, s. 52) ifadesiyle sembolik etkileşimcilik kuramı, “bireylerle toplum arasında karşılıklı bağımlılık üzerinde odaklanan bir kuramdır”. Sembolik etkileşimcilik kuramına göre ortak semboller, ortak deneyimlere dayanır. Ortak deneyimleri paylaşan bireyler, birbirlerini daha iyi anladıkları için, daha etkili iletişim kurabilirler.

“Etiketleme (damgalama) kuramı”na göre “yaşlı insanlar toplum tarafından nasıl sınıflandırıldığı ve tanımlandığına göre düşünürler ve hareket ederler” (Akçay, 2011, s. 61). Bir bakıma bu, normatif yapılanmanın ortaya çıkardığı normallik kavramı üzerine inşa edilmiştir. Söz konusu normlar, toplumun genelince kabul gören davranış ve düşünüş biçimleridir. Goffman’ın (2014, s. 30) örneklendirdiği gibi, bir yabancıyla karşılaşıldığında edinilen ilk izlenim, o kişinin etiketlendiği (damgalandığı) kategoriler, nitelikler ve dolayısıyla o kişiye atfedilen “toplumsal kimlik” ile yakından ilişkilidir. Kuruoğlu ve Salman’a (2017) göre, yaşlı ya da genç her birey, sosyo-psikolojik kimliğini diğerlerinin tepkilerine (etiketlerine/damgalarına) göre tanımlamaktadır. Yaşlılıkla ilgili bir diğer kuram, “yaş tabakalaşması kuramı”dır. Akçay’a (2011, s. 63) göre yaş tabakalaşması kuramı, “toplumsal yaş yapısının, rolleri, yaşam doyumunu ve benliği etkilediği inancı üze-

rine kurulmuş kuramsal bir bakış açısıdır”. Kuşkusuz bu kuram, her yaş için geçerlidir. Diğer bir kuram “toplumsal değiş-tokuş kuramı”dır. Bu kuram, modernleşme ile yaşlılığın konumu arasında direkt bağlantı kurmaktadır (Salman ve Kuruoğlu, 2017). Toplumsal değiş-tokuş kuramı, insanların birtakım avantajlar elde ederken ya da bu avantajları elde etmek uğruna, diğer bazı konularda birtakım bedeller ödemesini ifade eder. Örneğin modernleşme, sosyal refahın yükseldiği bir dönemi ifade etmektedir. Modernleşme diğer yandan, yaşlı bireyin toplumsal değerinin azaldığı da bir dönemdir.

Son olarak yeterlilik kuramı, yaşlı bireyin günlük hayatta en temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmasına ve bu temel durumun sürdürülebilirliğine odaklanmaktadır. Yaşlılıkta yeterliliğe öncelikle “günlük yaşam ödevlerinin üstesinden gelmede, bağımsızlığı korumada ve geliştirmede, bakıma muhtaçlığı önlemede” ihtiyaç duyulmaktadır (Fischer, Groß-Heister, ve Heister, 1994; akt. Tufan, 2016, s. 145).

3. SİNEMADA YAŞLI TEMSİLLERİ

Medyada yapılan araştırmalardan yola çıkarak, yaşlanma olgusu çeşitli şekillerde ele alınmakta ve medya temsillerine yönelik hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara ulaşılabilmektedir (Aday ve Austin, 2000). Buna ek olarak Aday ve Austin (2000), medya yaklaşımlarının, toplumun görüşlerini etkileyip biçimlendirebileceğine dikkat çeker. Dahmen ve Cozma (2009), yaşlı kişilerin iletişim araçlarında yer alma biçimlerinin, gençlerin geleceğini nasıl öngöreceklere, yaşlılarla nasıl etkileşim kuracaklarını ve yaşlıların toplum içinde konumlanış biçimlerini etkileyebileceğini öne sürer. İletişim araçlarından biri olan sinemada, yaşlılık olgusuna daha sık değinildiğini söylemek mümkündür. Sinema filmlerinde, yaşlı bireyleri merkeze alan yapımlar günümüzde bir hayli fazladır (Mortimer, 2019). Dolayısıyla, yaşlılığın beyaz perdedeki temsilleri, sinema ve toplum ilişkisi çerçevesinde incelenmeye elverişli veri çeşitliliği oluşturmaktadır.

Yaşlıların temsil edildiği filmlerin, özellikle 1990 sonrasında çoğaldığı görülmektedir. Buna kıyasla yaşlılığın sinemada temsiline yönelik araştırmaların sayısı hala kısıtlıdır (Ertaylan, 2016; Kuruoğlu ve Salman, 2017). Oysa kültürel bir yapılanma olarak sinema, diğer pek çok oluşum gibi, içinde yeşerdiği kültürün izlerini taşımaktadır. Sinemanın ürettiği kültürün değerleriyle kurgulanan hikâye ve karakterler, söz konusu kültürün dinamiklerine yönelik önemli ipuçları vermektedir. Sinemayı, bu özelliği nedeniyle kültürel çeşitliliğin izlenebileceği zengin bir veri kaynağı olarak düşünmek mümkündür. Hofstede (1984) bunu, düşünmenin ortak bir biçimde programlanması olarak nitelendirir.

Kültürü etkileyen koşullar, “yaşlılık ve yaşlanma” olgusuna da doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmektedir. Özellikle bir kültürde yaşlı olmanın medya aracılığıyla nasıl temsil edildiği, o kültürün yaşlılığa bakışı ve yaşlı bireyleri toplum içerisinde konumlan-

dırışı hakkında önemli ipuçları sunar. Örneğin Kuruoğlu ve Salman’a (2017) göre, yaşlı karakter medyada dezavantajlı bir grup olarak verilmekte ve böylece toplumda ötekileştirilmektedir. Kirel (2010), “öteki”ne dair temsil politikalarının profesyonellerce düzenlenmesi ve medyada temsiller aracılığıyla “doğallaştırılmasının” sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu makalede Amerikan sinemasından seçilen bir film üzerinden yaşlı temsilleri incelenmiştir. Dolayısıyla bu bölümde Amerikan sineması özelinde yaşlı temsillerine yönelik literatüre yer verilmiştir. ABD nüfusu, 200 yıllık geçmişinin herhangi bir döneminde olduğundan daha hızlı yaşlanmaktadır (Crosthwaite, 2014, s. 27). Bununla bağlantılı olarak, Amerikan yaşamının tüm alanlarında olduğu gibi sinema kültüründe de yaşlanma olgusunun sonuçlarına sıkça rastlanmaktadır. Söz konusu değişim sürecinin en başında (20. yüzyılın başlarında) Hollywood, özellikle 1960’larda genç izleyiciye atıfta bulunurken sonsuz gençliği ve ihtişamı sembolize etmiştir (Dirks, 2014). Crosthwaite’in (2014, s. 27) ifadesiyle, “film endüstrisi her zaman yaşlanma ve yaşlı insanlar sorununu çözenin bir yolunu bulmuştur”. Crosthwaite’a (2014) göre söz konusu sorun (sinemada yaşlı temsilleri sorunu), uzunca bir süre iki şekilde çözümlenmiştir. Yaşlılık bir müddet Frank Capra’nın yönettiği *Arsenic ve Old Lace* (1944) ya da ve Donald Petrie’nin yönettiği *Grumpy Old Men* (1993) filmlerinde olduğu gibi korkunç yaşlı kötü adamlar aracılığıyla sunulan kaba güldürü şeklinde temsil edilmiştir. Bir diğer temsil biçimi ise Akira Kurosawa’nın yönetmenliğini üstlendiği *Yaşamak* (1952), Hal Ashby’nin yönettiği *Harold ve Maude* (1972) ve Ingmar Bergman’ın yönettiği *Yaban Çilekleri* (1957) gibi ölümü felsefi yönden ele alan cesur filmlerle ortaya koyulmuştur (Crosthwaite, 2014). Yaşlılık olgusu, Robert Aldrich’in yönettiği *Whatever Happened to Baby Jane* (1962) ya da Billy Wilder’in yönettiği *Sunset Boulevard* (1950) gibi dönemin bazı filmlerinde ise dehşet sebebi olarak temsil edilmiştir. Cox’un (2012) da belirttiği gibi çoğu durumda, eski karakterler basitçe ana eylemin sınırına ve dolayısıyla hayatın kenarına indirgenmiştir.

2005 yılında Hardwood¹, o zamana kadar en başarılı filmlerin seksen sekizinde farklı yaş gruplarının önemini analiz ederek, genel nüfustaki yüzdeleriyle eşleştirmiştir. Buna göre 30’lu yaşların güçlü bir şekilde temsil edildiği; 40’lı yaşların iyi temsil edildiği; 50’li yaşların önemli ölçüde az temsil edildiği ve bu filmlerde çok az sayıda 60 yaş üstü temsillere yer verildiği sonucuna ulaşmıştır (Harwood, 2007, s. 154). Marjinalleştirildikten ve daha az ekran süresi verildikten sonra, yaşlı karakterler çoğunlukla olumsuz öngörülebilir sonuçlarla temsil edilmiştir. Alonso Duralde’in, *Today* gazetesinde 26 Mayıs 2009 tarihli yazısında ifade ettiği üzere, “Amerikan sinemasının tarihinde birkaç

1. Arizona Üniversitesi İletişim profesörü ve Gerontoloji yüksek lisans programının eski Direktörü Jake Hardwood.

arkadaş canlısı yaşlı büyükanne dışında genellikle yaşlılar etkisiz, huysuz, zamanın gerisinde, depresif, yalnız, yavaş zekâlı, hasta, sızlanan, kaba, cimri ve işitme güçlüğü çeken, çirkin, müdahale eden, kalpsiz, uzlaşmaz, sersemletici, akıl veren, oynak veya saygısız olarak temsil edilmekteydi”.

2010lu yıllardan itibaren, sinemada yaşlı temsilleri belirgin olarak değişmeye başlamıştır (Chivers, 2018). Yaşlılık her tür filmde karşımıza çıkmakta ve günümüzün demografik eğilimlerine bakılırsa bu temsilin bir süre daha hâkim olacağı düşünülmektedir. On yıl kadar önce, Robert Schentke’nin yönettiği *Red* (2010) (Emekli, son derece tehlikelinin kısaltması. Bakınız: Retired, extremely dangerous) ve Dean Parisot’un yönettiği *Red 2* (2013) filminde Bruce Willis başrolde yer almış ve emekli kara operasyon ajanlarından oluşan bir ekibi, eski zamanlardaki ihtişamlarını yeniden yaşatmak için bir araya getirmiştir. Sylvester Stallone’un *Cehennem Melekleri* (2010), Simon West’in *Cehennem Melekleri 2* (2012) ve Patrick Hughes’un *Cehennem Melekleri 3* (2014), daha az ünlü kötü adamlarla savaşmak için 1980’lerden aksiyon oyuncularını ekranlara getirmiştir. Fakat tüm bu girişimler, eleştirilenlerin onayını almaya yetmemiştir. Çünkü sözü geçen filmlerin ortak özelliği, yaşlı bireylerin güçlü ve dinamik savaşçılar olarak temsil edilmesidir. Bu tür filmler, yaşlıların davranışlarını şova dönüştürerek gençlerin onların yolundan devam etmeleri gerektiği fikrini vurguladıkları için eleştirilmiştir (Mortimer, 2019). Cox’ın (2014) belirttiği üzere, yaşlıların gençler karşısında fiziksel güçleriyle kahramanlıklarını sürdürmesi fikri, yaşlıların çoğunluğu için mantıksız bir beklentidir. Dolayısıyla bu türden yapımlar yaşlıları küçük düşürdükleri gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır.

Diğer yanda, Murdoch² ve kocası John Bayley arasındaki okul günlerinden Alzheimer hastalığıyla mücadelesine kadar, Richard Eyre’nin aşk hikâyesi *Iris* (2001) gibi; Sarah Polley’nin yönettiği, Alzheimer hastası eşinin devlet desteğiyle bakımı için mücadele eden ve akıl hastanesinde başka bir hastaya aşık olan bir adamın öyküsünü anlatan *Away from Her* (2006) filmi; Yaron Zilberman’ın Parkinson hastalığıyla uğraşan bir çeltest hakkındaki *A Late Quartet* (2012) filmi ve Margaret Thatcher’ın son yıllarını anlatan Phyllida Lloyd’un yönettiği *The Iron Lady* (2011) filmi, yaşlılıkta hastalığın sonuçlarına odaklanan filmler olarak öne çıkmaktadır. Bu filmlerdeki yaşlı temsilleri, daha anlayışlı ve şefkatli tasvirlerdir ancak yine de eleştirilenlerden yüksek not alamamışlardır (Crosthwaite, 2014, s. 28). Aynı kaynağa göre eleştirilenlerden bazıları, tasvir edilen rahatsızlıkların ve bunların sonuçlarının kısırlaştırıldığını ve bu nedenle acı çekenlerin tam anlamıyla gerçekliğinin gösterilemediği fikrinde birleşirken; bazıları ise bunun tam tersi olarak, hikâyelerin ajite edildiği şekilde eleştirilerde bulunmuştur.

2. İrlanda doğumlu İngiliz yazar ve filozof *Iris Murdoch*

Chivers³, *The Silvering Screen: Old Age and Disability in Films* adlı kitabında “yaşlanmanın sosyal yükünü iletme için hastalık veya sakatlık anlatılarına dayanan” filmlere ve yaşlılığın bir hastalık olarak sunulmasına karşı çıkar (Chivers, 2011, s. 8). Chivers, filmler aracılığıyla “yaşlı bir kişinin, genç görünüme verilen değeri aşan bir değere sahip olduğu fikrinin” sunulması gerektiğini ifade eder ve bu savunusuna örnek oluşturabilecek filmleri şöyle sıralar (2011, s. 33):

“John Madden’in kıdemliler komedisi *The Best Exotic Marigold Hotel* (2012); David Fincher’in hayali draması *Benjamin Button’ın Tuhaf hikâyesi* (2008); David Lynch’in hasta ağabeyiyle uzlaşmak için traktörle uzun bir yolculuk yapan yaşlı bir adam hakkındaki filmi *The True Story* (1999); Dan Ireland’in kuşaklar arası dostluk filmi *Mrs. Palfrey Claremont’ta* (2005) ve Roger Michell’in *Venus* filmi (2006); Jennifer Wiener’in yaşlılık bilgeliğiyle ilgili romanından uyarlanan Curtis Hanson’ın *In Her Shoes’u* (2005); Mike Newell tarafından, Gabriel Garcia Marquez’in romanından sinemaya uyarlanan *Love in the Time of Cholera* (2007); Joel ve Ethan Coen’in polis draması *No Country for Old Men* (2007); Thomas Alfredson tarafından yazılan *Tinker Tailor Soldier Spy* (2011), Alexander Payne’in *The Descendants* (2011) adlı casus draması; George Clooney tarafından yazılan *The Ides of March* (2011) adlı politik dram; Michel Hazanavicius’un beş Oscar ödüllü romantik komedisi *The Artist* (2011) ve huzurevinden bir grup opera şarkıcısının hikâyesini anlatan Dustin Hoffman’ın yönetmen olarak ilk çıkışı, *Quartet* (2012).”

Cox, Amerika’daki yaşlı bireylerin film izleme alışkanlıklarına yönelik araştırmasında, yaşlıların özel efekt yüklü filmler veya yaşa odaklanan filmler yerine; yaşlı ve olgun karakterler, yetişkin dramaları ve ikinci bahar aşk hikâyeleri istediklerini ifade eder (Cox, 2012). Phyllida Lloyd’un *Mamma Mia!’sı* (2008); Stephen Frears’ın *Kraliçe’si* (2006); Nancy Meyer’in *Karışık’ı* (2009); Ryan Murphy’nin *Eat Pray Love’ı* (2010); Jason Reitman’ın *Up in the Air’ı* (2009); David O. Russell’in *The Fighter’ı* (2010); Darren Aronofsky’nin *Black Swan’ı* (2010) ve Tom Hooper’ın *The King’s Speech* (2010) adlı filmi, yaşlı izleyiciler arasında oldukça popüler olmuştur (Cox, 2012). Aynı çalışmaya göre bazı Hollywood çalışanları, gelecek filmlerin yaklaşık üçte birinin yaşlıları göz önünde bulunduracağı görüşündedir. Ancak tüm bunlar, ABD sinemasının yaşlılık ve yaşlanma ya da toplumun konuyla ilgili değişen algıları hakkında ne söylediğini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Crosthwaite’in (2014, s. 29) ifadesiyle, “filmlerin toplumdaki gelişmeleri doğru bir şekilde yansıtıp yansıtmadığı sorusu, halen net şekilde cevaplanamamıştır”. Öyle ki, Mandelbaum (2013) filmleri bir büyütece benzetir; örneğin ekrandaki

3. Trent Üniversitesi Kanada Çalışmaları Profesörü Sally Chivers

yaşlıların yarısı bakımevindedir, oysa gerçekte bu rakam yüzde üç ile sınırlıdır. Amerikan sineması uzunca bir süre bağımlılık, hastalık ve sakatlık gibi sorunlar üzerinde durmuştur. Bu çerçevede Alzheimer hastalığı, Amerikan sinemasında yaşlı temsillerinin genel teması haline gelmiştir. Mandelbaum (2013) bu durumu, yaşlanmayla ilgili kolektif korkunun yansımaları olarak yorumlamaktadır.

Sinemada yaşlı temsillerine yönelik diğer bir görüş Cohen-Shalev’ye aittir. Cohen-Shalev’in (2009) görüşüne göre, yaşlanma veya yaşlılık konusunu ele alan filmlerde son zamanlarda yaşanan artışa rağmen, neredeyse tüm ana akım filmler, yanıltıcı, zorlayıcı ve aşağılayıcı bir yaşlılık görüntüsü sağlama eğilimindedir. Cohen-Shalev, bu yanlış anlamaların önemli bir kısmını, yaşlanma sürecine ilişkin orta yaş görüşünün film endüstrisindeki üstünlüğüyle ilişkilendirmektedir (2009, s. 1-2, 14). Bu nedenle yaşlanmanın çoğu tanımlaması, orta yaş izleyicileri rahatsız edebilecek ve yaşlanma sürecinin acı verici psikososyal gerçekleriyle ilgili korkularını artıracak her şeyden arındırılmaktadır.

Amerikan Sineması’nda yaşlılık teması, Seth Cuddeback gibi kısa filmlerinde yaşlanma konularını ele alan başarılı genç Amerikalı yönetmenin, hızlı tempolu, modern bir Amerika’da yaşlanmanın zorluklarını araştıran dramatik filmi *Fades With Age* (2008)’den, 84 yaşında *Jersey Boys* (2014) filmi yöneten, çalışan en yaşlı Amerikalı yönetmen Clint Eastwood’a kadar hala gelişim halindedir. Bunun yanı sıra çalışmanın başında da belirtildiği üzere, Dünyanın demografik yapısına bakılırsa sinemada yaşlılık temsillerinin uzun yıllar popüler kalacağını söylemek mümkün görünmektedir.

Özetle yaşlılıkla ilgili filmler, kişinin sonsuza kadar yaşama özleminin ulaşılmazlığına ve yaşlanmanın kaçınılmaz ölümcül sonucuna rağmen yaşlanmayı tam insanlıkla donatma çabalarını temsil etmektedir. Bununla birlikte, Cohen-Shalev’in ile Swinnen ve Stotesbury’nin ayrı ayrı belirttikleri üzere, “mizah” bu varoluşsal ikilem için “en iyi ve çoğu zaman tek gerçek cevap” olabilir (Cohen-Shalev, 2009, s. 117-126; Swinnen ve Stotesbury, 2012, s. 7-12). Mizah, kişinin yaşını canlandırma fikrinin tamamını bozmaya yardımcı olabilir, bu ön kabulün teatral yönlerini ve aynı zamanda onu yerinde tutan önyargıları ortaya çıkarabilir.

Sonuç olarak, Cohen-Shalev’in belirttiği gibi, Amerikalı yönetmenler ve aktörler, gerçeklik ile yaşlanmanın temsili ve yaşlılar arasındaki boşluğu, bizzat yaşlanma sürecini deneyimleyerek kapatabileceklerdir. Bu gerçekleştiğinde, yaşlanma sürecinin daha az ürkütücü ve daha doğru temsilleri için verilen savaş, anlamlı bir noktaya ulaşabilecektir. Zira, *The Becoming of Age: Cinematik Visions of Mind, Body and Identity in Later Life, Age & Gender Studies* (2013) adlı kitabında New Mexico Üniversitesi profesörü ve yaşlı istihdam fırsatları savunucusu Pamela H. Gravagne’ın da belirttiği gibi; sinema, yaşlanma süreci hakkındaki anlayışımızı değiştirme yeteneğine sahip kültürel bir araçtır.

Yaşlı temsillerini incelemek üzere bu makale kapsamında seçilen Karavan (2017) filmi, hem yukarıda belirtildiği gibi “mizah” yoluyla anlatı sunmakta hem de yaşlanma süreci hakkındaki izleyici algısını düzenleyebilecek güçlü enstrümanlar barındırmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu enstrümanlardan biri olan modernizm çerçevesinde eleştirel bir okuma yapılmaya çalışılmıştır.

4. KARAVAN FİLMİ’NİN İNCELENMESİ

4.1. Filmin Konusu

Karavan (Leisure Seeker)⁴, 2017 yılında İtalyan yönetmen Paolo Virzi’nin yönettiği İtalyan-Fransız ortak yapımı bir yol filmidir. Film, Michael Zadoorian’ın (2009) aynı adlı romanından uyarlanmıştır. The Leisure Seeker ilk gösterimini Venedik Uluslararası Film Festivali’nin ana yarışma bölümünde gerçekleştirmiştir. Filmin başrollerini, Helen Mirren ve Donald Sutherland paylaşmaktadır.

Filmde Helen Mirren, Ella adında kanser hastası yaşlı bir kadını canlandırmaktadır. Donald Sutherland ise Ella’nın eşi John karakterine hayat vermektedir. Dikkatini kolayca kaybeden John, Alzheimer hastasıdır. Ella ve John Spencer çifti, güneşli bir yaz sabahı “Dinlence Peşinde” adını verdikleri eski karavanlarıyla Boston’dan Key West’e doğru yola çıkarlar. Ziyarete gelen çocukları onları evde bulamaz ve telefon edip geri gelmeleri konusunda ısrar ederler. Fakat Ella ve John, bu seyahatlerinde karardır. Yolculukları boyunca, hayatı ve birbirlerine olan tutkularını yeniden keşfederler. Yol boyu başlarına gelen bazı talihsizlikleri, bir ömür yaptıkları gibi yine beraber atlatan Ella ve John çifti için karavanlarında geçirdikleri her yeni gün bir mutluluk kaynağıdır.

Filmin, gücünü büyük oranda iki usta oyuncu olan Helen Mirren ve Donald Sutherland’dan aldığı söylenebilir. Öyle ki film yaşlılığın ve hastalıkların etkilerini, fazla karanlık yönlerine odaklanmadan, daha ziyade gülümseten yanlarıyla işlemektedir. Bu nedenle filmin, yaşlılığı bir dramatik unsur olarak sunma klişesine düşmediğini söylemek mümkündür.

4.2. Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmada, hem doğrudan yaşlı bireyleri konu alması hem de alışılmışın dışında yaşlı temsilleri sunması dolayısıyla Karavan filmi incelenmiştir. Bu makalede “alışılmışın dışında yaşlı temsilleri” ile kastedilen, kendi kaderini tayin etmek ile ilgilidir.

Glaser ve Strauss’un araştırmasına göre (1966, s. 3), “Amerikalılar karakteristik olarak kendi kendinin ölme süreci hakkında açıkça konuşmak konusunda isteksizdir ve ölmekte olan bir kişiye ölmek üzere olduğunu söylemekten kaçınma eğilimindedirler”.

4. <https://www.imdb.com/title/tt3741632/>

Bunun nedeni, ölümün bir tabu olarak tanımlanması ve ölüm hakkında çok az felsefi ve soyut tartışmalara girilmesidir (Glaser & Strauss, 1966, s. 2-3). Bu sonuçları destekleyen daha güncel bir araştırmada, uzayan insan ömrü dolayısıyla artan çoklu hastalıklara bağlı olarak ortaya çıkan kırılabilirlik araştırılmıştır (Findlay, Lloyd, ve MFinucane, 2017) Araştırma sonuçlarına göre öfke ve hayal kırıklığı, işlevsel becerinin azalmasıyla; üzüntü, sosyal izolasyon, özerklik ve bağımsızlık kaybıyla; endişe, bir bakım evine geçiş durumuyla; memnuniyet ise başkalarıyla bağlantı kurma durumlarıyla ilişkilendirilmiştir. “İsteksizce kabullenme” (reluctant acceptance) durumuysa, bir “başa çıkma stratejisi” olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada incelenmek üzere Karavan filminin seçilmesinin nedeni, Amerikalı modern yaşlı bireylerin ölüm konusunda sergiledikleri yaygın tutumun aksine, yaşlılığa ve hastalıklara bağlı olarak ortaya çıkan geç yaşam kırılabilirliğiyle başa çıkmada “isteksizce kabullenme” yerine “kendi kaderini tayin etme” davranışı gösteren alternatif yaşlı temsillerine yer vermesidir.

Yaşlı bireylerin genelde medyada; özelde ise sinemadaki temsilleri, gerçek yaşamdan esinlendiği kadar gerçek yaşamı dönüştürme gücüne de sahiptir. Bu, yaşlılığın medyadaki temsillerini önemli kılar. Çalışmanın önemi, yaşlıların sinemada temsilleri konusunda yapılan araştırmalara, alternatif bir okuma sunmasıdır. Makalede, modern yaşlı öznenin sinema filmlerinde nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin alternatif bir yaşlı-oluş potansiyeli taşıyıp taşımadığı sorularına yanıt bulunması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, Karavan filmi aracılığıyla modern bireyler özelinde yaşlılık olgusunu bütüncül bir yaklaşımla ele almak ve modern toplumda “yaşlı olma hali”nin kişilerin kendileriyle ve çevreleriyle etkileşimlerine nasıl yansıdığını saptamaya çalışmak hedeflenmiştir. Film çözümlemesini temel alan bu araştırma, nitel desende yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda Karavan filminde varsayımsal olarak oluşturulan sorunsallar ve çözümlenmesi gereken parametreler aranmış, çok yönlü bir okuma yapabilmek amacıyla dört adet analiz teması belirlenmiştir. İçerik analizi yöntemi ile incelenmek üzere belirlenen temalar şöyledir; “fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri açısından yaşlı temsili”, “aile bireyleri ve yakın çevreleriyle ilişkileri açısından yaşlı temsili”, “ideolojik açıdan yaşlı temsili” ve “yaşlılık kuramları çerçevesinde yaşlı temsili”.

4.3. Karavan Filmi’nde Fiziksel, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Açından Yaşlı Temsili

Toplumsal yapıya mensup bireylerin birbirleriyle ortak ve ayrı noktalarını tespit edebilmek, benzer özellikler gösteren toplulukları daha iyi tanımak ve anlamlandırabilmek için önemlidir. Benzer şekilde, insan yaşamının belirli bir dönemine mensup bireyleri analiz edebilmek, toplumsal yapı içerisindeki konumlarını bilmeyi ve çözümlenmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla Karavan filminde yaşlılığın temsilini çözümlenebilmek

için, filmin merkezinde yer alan Spencer çiftinin fiziksel, sosyoekonomik ve kültürel özelliklerine bakmak faydalı olacaktır.

Karavan filminin başında, karakterler hakkında izleyicinin henüz fikir sahibi olmadığı noktada, filmin merkezinde yer alan Ella ve John çiftinin verdiği fiziksel izlenim, ciddi bir hastalıkları olduğunu düşündürmeyecek kadar kendilerine yeten, neşeli bireyler oldukları yönündedir. Bu düşüncenin oluşumunda, yaşlılığın getirdiği yavaşlık ya da olası bazı kronik hastalıklar dışında genel olarak çiftin sıhhatli ve enerjik görünümü yatmaktadır. Bununla birlikte çiftin sosyoekonomik yönden de belirli bir gelir düzeyinin üzerinde, kendilerine yetebilen, refah içerisinde yaşayan bireyler olduklarını söylemek mümkündür. Böylece giyimlerinden konuşmalarına, sıhhatlerinden kendilerine yetme konusunda gösterdikleri kararlılık ve özgüvene kadar çoğu fiziksel pek çok detayı; çiftin sosyoekonomik anlamda orta üst sınıfa mensup olmasıyla ve yine -muhtemelen- bu nedenle kültürel açıdan da donanımlı olmalarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü “eğitim seviyesinin yüksek olması, ekonomik büyümeyi hızlandırırken hızlı büyüme de insanların daha fazla eğitim almalarını sağlamak ve yüksek eğitim seviyesinin ekonomik getirileriyle ekonomik büyüme hızı artarak olumlu bir döngü oluşmaktadır” (Van Den Berg, 2001, s. 386-387).

Spencer çiftinin sosyoekonomik konumuna bakılacak olursa, çiftin bir banliyö evine; evin hemen yanı başındaki garajda bulunan bir adet günlük kullanım otomobiline ve son seyahatlerine çıktıkları donanımlı bir karavana sahip olduğu görülmektedir. Bunlarla birlikte, Spencer çiftinin sahip olduğu iki çocuğun da kendi ayakları üzerinde durabilen birer yetişkin olmaları dolayısıyla, çekirdek ailenin ekonomisinde bir yük oluşturmadıklarını söylemek mümkündür. Diğer yandan Spencer ailesinin seyahat etmek, yeni yerler ve restoranlar keşfetmek ya da entelektüel anlamda hobilerine yönelebilmek gibi -pek çok yaşlı çift için lüks sayılabilecek- alışkanlıklarının da olduğu dikkat çekmektedir. Her ikisinin de emekli olduğu bilinen çiftin filmde sunulan yaşamı hem ekonomik hem de -buna bağlı olarak- sosyal anlamda Paw Research Center’ın (2011) tespit ettiği ülke standartlarının üzerinde görünmektedir. Ayrıca filmde Spencer çiftinin banliyöde yaşayan “beyaz Amerikan vatandaşı” ve emeklisi olması da sosyoekonomik açıdan önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir (Abeliansky, Erel, ve Strulik, 2020). Tüm bu göstergeler ışığında, Karavan filminin merkezinde, refah içerisinde yaşayan üst orta sınıfa mensup “beyaz” yaşlı birey temsillerinin yer aldığını söylemek mümkündür.

1980’de ABD’de 65 üzeri yaştakilerin sadece %15’i çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır (Onur, 1995). Diğer yandan, yaşlıların yalnız yaşam eğilimi olsa da çoğu yaşlı birey, akrabalarına yakın yaşamı tercih etmektedir (Ceylan ve Öksüz, 2015, s. 49-52). Karavan filminde temsil edilen yaşlı karakterler, Ceylan ve Öksüz (2015)’ün araştırmasını doğru-

lar niteliktedir. Spencer çifti, ABD’de yaygın olduğu gibi çocuklarından bağımsız, bireysel olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar bağımsız yaşasalar da çocuklarına yakın bir yerde ikamet ettikleri anlaşılmaktadır.

Karavan filminde temsil edilen yaşlı bireylerin kültürel özelliklerine bakıldığında eğitilmiş, donanımlı, entelektüel ve saygın oldukları görülmektedir. Örneğin John karakteri, emekli edebiyat profesörüdür. Bu yönüyle John çok okuyan; Amerikan edebiyatına hâkim olmasının yanı sıra spesifik olarak Hemingway ve eserleri konusunda uzmanlaşmış bir yaşlı temsiline hayat vermektedir. John, belki akademisyen olmasının da etkisiyle dışa dönük ve bilhassa gençlerle diyalog kurarak onlara edebiyatı öğretmek ve sevdirmek isteğini taşıyan bir karakterdir. Filmin merkezindeki bir diğer yaşlı karakter Ella da tıpkı eşi John gibi dışa dönük ve sosyal bir karakterdir. Ella aynı zamanda kendinden emin, özgüvenli, anaç ve adanmış yönü ile bağımsız ve özerk yönünü dengede tutabilen, güçlü -hatta belki de baskın- bir kadın olarak resmedilmiştir. Örneğin Ella’nın Alzheimer hastası olan eşine yönelik anaç ve korumacı özelliği dikkat çekicidir. Ancak diğer yandan Ella, artık yetişkin birer birey olan çocuklarına yönelik, kendi özerk alanını yaratmış ve o alanı tüm müdahalelerden korumaya çalışan kararlı bir kadındır. Zira Ella kanser hastasıdır. Ancak ne kendine ne de Alzheimer hastası olan eşine karşı acıma duygusu içinde resmedilmemiştir. Dahası, çocuklarının ve sosyal çevrelerinin de kendilerine acıma duygusu beslemesini istememektedir. Tüm bu ipuçları ışığında filmde, Ella’nın da iyi yetişmiş, bilinçli ve farkındalık sahibi bir yaşlı birey olarak temsil edildiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan, Ella her ne kadar sosyo-ekonomik bakımdan kültürlü, çağdaş ve duygusal bakımdan güçlü, kararlı, sınırları olan bir karakter olarak resmedilse de, filmde sık sık John’un mesleğine yapılan vurgunun aksine, Ella’nın mesleğine dair herhangi bir vurguya rastlanmamaktadır. Bu durum, filmde toplumsal cinsiyet kalıplarından özgürleşilemediğini düşündürmektedir.

4.4. Karavan Filmi’nde İletişimsel Açısından Yaşlı Temsili

İnsan türü -diğer pek çok canlı türü gibi- sosyal bir türdür. Yaşam boyu bireysel ve kitlesel olarak diğerleriyle etkileşim halindedir. Söz konusu etkileşim çok yönlüdür ve çeşitlilik göstermektedir. Toplumsal yapı içindeki konumumuz bu etkileşimi şekillendirebileceği gibi, sahip olduğumuz etkileşim kabiliyeti de toplum içerisindeki konumumuzu şekillendirebilmektedir. Bu nedenle bir toplumsal sınıfın, ya da öznenin -yakın ya da uzak- çevresiyle kurduğu iletişim, söz konusu birey ya da kitle hakkında ipuçları elde edilmesini sağlar. Yaşlılık olgusunun Karavan filmindeki temsili daha iyi anlamlandırabilmek için filmin merkezindeki Spencer çiftinin -öncelikle- birbirleriyle, çocuklarıyla ve yakın çevreleriyle olan iletişimlerine odaklanmak faydalı olacaktır.

Karavan Filmi’nde Ella Spencer eş, anne ve arkadaş rolü üstlenmektedir. Ella film-

de, John’un 40 yıllık eşi; Jane ve Will’in anneleri ve Lillian’ın yakın arkadaşı olarak resmedilmiştir. Ella’nın üstlendiği birbirinden farklı bu rolleri, Ella özelinde tek tek değerlendirdiğimizde, önceliği eşi John ile olan ilişkisine vermek yerinde olur. Bunun nedeni, filmin genelinde Ella’nın eşi John ile olan ilişkisinin ele alınmış olmasıdır. Zira Karavan filminde, Ella karakterinin temsil ettiği rollerin tümü göz önüne alındığında, Ella’nın ne annelik yönü ne de arkadaş olarak temsil ettiği yönü hatırdan kalır. Filmde Ella karakterinin temsil ettiği toplumsal roller içerisinde en çok “eş” rolünün baskın olması dikkat çekicidir. Çünkü bilhassa geleneksel toplumlarda yaşlılık algısına bakıldığında, -yetişkin dahi olsalar- çocuklarına ve onların çocuklarına yönelik adanmışlık tutumunun, eş -partner- ilişkisini geri planda bıraktığı bilinmektedir (Onur, 1995, s. 344). Yaşam tercihleri ve davranış biçimlerine göre yaşlı kişiler çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır; paylaşılmış, uzak, simgesel, bireyselleşmiş büyükanne, büyükbaba vb. (Powell ve Cook, 2006). Bu açıdan Karavan Filmi’ndeki yaşlı temsilleri, “bireyselleşmiş büyükanne ve büyükbaba” tanımına uymaktadır. Bu durum Ella özelinde daha belirgin haldedir çünkü yaşlılık temsili- nin yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla Ella, “yaşlı kadını” temsil etmektedir. Yani Karavan filminde Ella “bireyselleşmiş büyükanneyi” temsil etmektedir. “Bireyselleşme” vurgusu dolayısıyla (Stanzhevskiy, 2015), filmde “modern yaşlı kadın” temsiline yer verildiğini söylemek mümkündür.

Filmde, aile içi ilişkilerin tasarrufu çoğunlukla Ella’dadır. Spencer ailesinin annesi Ella, bir yandan bedensel hastalığıyla mücadele ederken diğer yandan da eşi John’un bilişsel gelgitlerini yönetmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle Ella aile içerisinde ilişkileri planlayan, ilişkilere ve olaylara yön veren etkin bir rol üstlenmektedir. Spencer çiftinin çocukları Jane ve Will, birer yetişkindir ve kendi yaşamlarını kurmuşlardır. Ancak annelerinin kanser hastalığı ve babalarının Alzheimer hastalığı, çocuklara daha önce tecrübe etmedikleri farklı birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Öyle ki aile içi sorumluluk paylaşımı, bir bakıma tersine dönmüş gibidir fakat yine de Jane ve Will, ebeveynleri için bu sorumlulukları üstlenmeye hazır görünmektedirler.

Her iki ebeveynin de eş zamanlı olarak farklı ciddi rahatsızlıklara sahip olması, çocuklar için yeni bir görev dağılımı anlamına gelmektedir. Aileyi oluşturan yetişkin bireylerin, sağlıklarıyla birlikte aile içindeki etkinlikleri, saygınlıkları ve otoriteleri de değişime uğramaktadır. Filmde aile içi otorite, ebeveynlerinin sorumluluklarını üstlenecek olmaları dolayısıyla çocuklara geçmiş gibi görünmektedir. Bu durum tüm aile bireyleri açısından yeni ve alışması zor bir süreçtir. Zira her birey, yıllardır alışageldiği rolün dışında roller üstlenmiştir ve bu rollere uyum sağlamak kolektif bir gayret, motivasyon ve özveri gerektirmektedir. Türk Dil Kurumu’na göre özveri, “bir ülkü, bir erek uğruna ya da gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi yararlarından vazgeçme erdemi”

demektir (<https://sozluk.gov.tr/>). Ancak söz konusu özverinin, bilhassa modern çağın bireysellik temelli ilişki anlayışıyla şekillenmiş aile ortamında, belirleyici bir edim haline gelmesi kolay olmayabilir. Çünkü özveride bulunma gerekliliğinin eyleme dönüşebilmesi ve en önemlisi bu eylemin sürekli hale gelebilmesi için, bazı başka duygulara da ihtiyaç vardır. Bu noktada ilk akla gelen duygu sevgidir. Sevgi, bireylerarası iletişimde süreklilik gerektiren en samimi dayanışmaların motivasyonunu sağlar (Meeks, Hendrick, ve Hendrick, 1998). Filmde, yaşlı bireyler her ne kadar bireysel yaşam biçimini benimsemiş olsalar da, çocuklarına onları sevdiklerini sık sık söylemektedirler. Aynı durum çocukları için de geçerlidir. Filmde, bilhassa kızları Jane’in, anne ve babası için çok endişelendiği ve zaman zaman duygusal yoğunluklar yaşadığı görülmektedir. Bu durum, her ne kadar bireyselliğin ön planda olduğu modern bir aile temsiline yer vermiş olsa da filmde, çocukların anne ve babaları için gerekli sorumlulukları alarak özveride bulunmaya hazır oldukları şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir deyişle filmdeki çekirdek aile temsili, modern aile yapılanmasının karakterini taşımakla birlikte, yaşlı bireylere yönelik özveri ve sorumluluk değerlerini de ihtiva etmesi bakımından dikkat çekici görünmektedir.

Modern aile yapılarında, birey kavramı ön plandadır. Birey kavramı, modernizm ve -dolayısıyla- rasyonalite ile bağlantılıdır. Birey, aklıyla doğru kararlar alabilen insan özneyi ifade eder. Birey olmak bireysel seçimler yapabilmeyi ve bu seçimlerin sonuçlarıyla baş edebilmeyi gerektirmektedir. Modern toplumda bireylerin değeri, katma değerler ile ilişkilidir (Bauman, 2007). Yani modern toplum her bireyi, topluma sağladığı katma değer özelinde nitелеmektedir. Modern birey, belirsizliği yok etmek, verimliliği arttırmak için yaşamı standartlaştırıp mekanikleştirmektedir (Talu, 2010, s. 143). Braidotti’ye (2014) göre modern sistem içerisinde “genç, güçlü, Avrupalı, beyaz, erkek-insan” toplumsal katma değeri en yüksek olandır ve modern birey kavramının içini eksiksiz doldurmaktadır. Bu anlayış, karşılıklardan beslenir ve kimi özellikleri normatif kabul ederek, o özelliklerin dışında kalanları a-normal olarak işaretler (Derrida, 1998). Böylece akıl ve duygu, insan ve doğa gibi ikircikli bir yapı ortaya çıkar. Bu yapı, toplumun en küçük birimi kabul edilen aile içi ilişkilerde de bakan-bakılan, etkin-edilgin- aktif-pasif gibi ikircikli ve birini diğerine üstün kılan temsiller doğurur. Yaşlı bireylerin eski güç ve üretkenlikleri kalmadıkça, aile bireylerinin üstlendiği roller de kaçınılmaz şekilde değişir. Bu bilinen bir durumdur. Ancak burada kritik nokta, bu değişimin salt rasyonel düzlemde gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Zira erken modernizm, insanı duygu sahibi olması dolayısıyla öngörülemez ve tekinsiz bir varlık olarak kabul etmektedir (Lyotard, 2013). Bu anlayışın kökleri, duygu-mantık ikiliğini yaratmış ve mantığı, duygu karşısında üstün addetmiştir (Derrida, 1998). Bu anlayışa göre modern birey, duygularıyla hareket eden değil, mantığıyla hareket eden olmalıdır. Aile içi ilişkiler özelinde bu durum, üretken, güçlü, sağlıklı olması dolayısıyla genç bireyi yaşlı birey karşısında üstün kılar. Ancak

bu sınıfsal üstünlüklerden farklıdır çünkü sınıfsal özellikler bir insan ömrü içerisinde değişim göstermeyebilir ve içinde bulunulan roller değişmediğinden, uyumlanma sorunu ortaya çıkmayabilir. Oysa genç-yaşlı gibi yaşamsal döngüde gerçekleşen üstünlükler, bir ömür içerisinde hemen hemen herkesin tecrübe edebileceği bir durumdur. Roller değişir. Rollerle birlikte iyi, kötü, doğru, yanlış gibi tanımlamalar da değişir. Üstelik bu durum kimseye müsamaha göstermez. Kadın ya da erkek, zengin ya da fakir, beyaz ya da siyah fark etmeksizin gerçekleşir ve hem bireysel hem toplumsal anlamda çeşitli ölçeklerde etki alanına sahip bu türden bir sürece uyumlanmak, kolay değildir.

Aile içi alan, birincil ilişkilerle şekillenmesi nedeniyle çeşitli türden rol değişimlerinin en sert ve çarpıcı biçimde ortaya çıkabileceği alandır. Bir çeşit duygusal serbest bölge gibi düşünülebilir. Aile, Batı toplumunun karakteristik özelliği olarak eğer aşırı rasyonel temeller üzerine inşa edilmişse, yaşlanmayla gelen ani rol ve sorumluluk değişimlerini yine rasyonel çözümlerle absorbe etme yoluna gidecektir. Diğer yandan aile kavramı katı duygusal değerler üzerine inşa edilmişse, yaşlanmayla gelen ani değişimleri yine duygusal değerlerle düzene sokma eğilimi gösterecektir. Burada kritik nokta, -gele- neksel- duygusal değerlerin modern pratiklere kıyasla “zayıf” olanı üstün tutma eğilimi- dir (Ariés, 1991). Oysa rasyonel düzlemde zayıf olan daha az saygı görür (Sennett, 2011). Bu durum, duygusal düzlemde biraz daha farklı işlemektedir çünkü burada belirleyici olan “fayda” değil, tecrübe, birikim ve emektir (Mutman, 1999). Diğer yandan modern toplum anlayışının belirleyicileri ise akılcılık, hız, verimlilik, üretkenlik ve faydadır (Virilio, 1998). Karavan filminde yaşlı Spencer çiftinin çocuklarına yük olmadan ve aile içi çözümlere fırsat vermeden, biraz da direterek kendi akıbetleri ile ilgili rasyonel kararlar almaya yönelmesi, bireysel yaşamları ile ilgili tasarruflarını kendilerinden başka kimseye bırakmaması şeklinde okunabilir. Diğer bir değişle iktidar kimse, tasarruf ondadır. Bunun nedeni belki duygusal bağın yetersizliği sebebiyle çocuklarına yük olmaktan duyulan çekingenlik ya da güvensizlik; belki de korumacı ve her şeyden önemlisi, bireysel ebeveyn rolünün yıllar sonra korunmaya ve kollanmaya muhtaç, bağımlı bir çocuk pozisyonuna dönüşmesidir. Nedeni her ne olursa olsun, yaşlı Spencer çiftinin verdiği kararı, içinde yaşadıkları modern Amerikan rüyasının bireysel bir yansıması olarak yorumlamak mümkündür.

Spencerlerin kızı ve oğlundan sonra, çift olarak ilişki kurduğunu bilinen diğer bir kişi ise eski dostları Lillian’dır. Lillian ile olan ilişkileri, her ne kadar filmin ilerleyen bölümlerinde sansasyonel bir hal alsa da, genel olarak yıllar boyu başarılı bir biçimde süregelmiştir. En azından filmin belirli bir noktasına kadar böyle görünmektedir. Filmde izleyici, Lillian ile John’un aralarında yıllar önce çok kısa süreli de olsa bir yakınlaşma yaşadığı gerçeğini, John’un Alzheimer yüzünden dalgalanan zihni sayesinde ilk kez Ella

ile birlikte öğrenmektedir. Bu, Ella için zor ve bir o kadar karmaşık bir durumdur. Çünkü yıllar sonra, üstelik “ölümlerini” dahi planladığı bir duygusal zaman diliminde Ella’nın bu türden talihsiz bir durumla başa çıkabilmesi, bir yanıyla fazla yıkıcıyken diğer yanıyla çok daha kolay görünmektedir. Zira geçen yıllar, hastalıklar, iyi gün, kötü gün, dayanışma, sonun görünürlüğü ve her şeyden önemlisi John ile aralarındaki güçlü duygusal bağın, Ella’nın bu gerçekle başa çıkabilmesini kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

4.5. Karavan Filmi’nde İdeolojik Açıdan Yaşlı Temsili

Filmde Ella’nın, kendi kaderini -hatta eşinin de kaderini- tayin etme özgürlüğü ve / veya tasarrufu içerisinde olduğu görülmektedir. Öyle ki, Ella bu kararlılığıyla, çocukları Jane ve Will’in endişelerinin, korkularının, dayatmalarının ya da üzüntülerinin bile kendi iradesinin önüne geçmesine izin vermez.

Ella’nın kendi kaderini tayin etme kararlılığı ve çocuklarıyla olan ilişkisi, modern çağın birey kavramı ile yakından ilişkilidir. Örneğin, kendi kaderini tayin etme arzusunun yanı sıra bu arzuyu eyleme dönüştürme kararlılığı göstererek ve çocuklarını karşısına almayı göze alarak bunu hayata geçirmek, modernizm öncesi toplumlarda yaşayan bir öznenin uygulayabileceği bir davranış modeli değildir. Öyle ki modernizm öncesi toplumsal anlayış, kökünde insan özneyi doğanın -doğayla uyum içerisindeki- bir parçası kabul ederken; modernizm sonrası anlayış insan özneyi doğanın karşısında -doğaya karşı- konumlandırmıştır (Sennett, 2002). Bunun alt metninde tahakküm anlayışı; yani, insanın doğayı tahakküm altına alabilecek akla ve iradeye sahip olması fikri yer almaktadır. Modernizm, buna ihtiyaç duymuştur çünkü insan faktörü belirsizlikler içeren sübjektif bir değişkendir ve sistematik sanayi üretimiyle kuşatılmış toplumsal yapıda belirsizlik, zaman kaybı ve dolayısıyla üretim kaybı anlamına gelmektedir (Giddens, 2014). Modernizm için doğa da benzer özelliklere sahiptir ve bu nedenle, kontrol edilmelidir. Çünkü maksimum verim, ancak kontrol edilebilen sistematik bir işleyiş ile mümkün olacaktır. Bu anlayışla önce, modernizm mekanizmasının şekillendirdiği insan özne öngörülebilir ve sistematik bir varlığa dönüşmüş, ardından bu öngörülebilir -ve dolayısıyla kontrol edilebilir- özne vasıtasıyla doğa -doğal işleyiş, yaşam- tahakküm altına alınmaya çalışılmıştır. Filmde bu durum, yaşamını bir ömür bireysel tasarruflarıyla kontrol altında tutabilen modern bireylerin, yaşlılığın getirdiği ciddi hastalıklarla beraber, kendi yaşam tasarrufunu kaybetme endişesi şeklinde okunabilir. Kuşkusuz bu endişe tabii ve yaygındır. Ancak Spencer çifti yaşamlarında kontrol edemeyeceklerini öngördükleri bu yeni durumu, akışına bırakarak yaşamaktansa intihar ile kesin bir biçimde ortadan kardırmayı tercih etmiştir. Filmdeki yaşlı temsillerinin bu davranışını, Bireyin kader kavramı karşısında “tercih” etme hakkına sahip olduğu düşüncesi dolayısıyla, ölümün bilinmezliğine rağmen acı ve endişeyle yaşamayı reddedecek kadar cesur ve / veya bu endişeyle yaşayabilmeyi göze alamayacak

kadar korkak oldukları şeklinde okumak mümkündür.

Modern dünyanın insan ve doğa ilişkisi, “kontrol ederek öngörülür hale getirme” anlayışı etrafında şekillenmiştir (Foucault, 2006). Bir şeyin kontrol edilebilmesi için, o şeyin “bilinmesine” ihtiyaç vardır. Modern anlayışta bilgi ve gözlem, düşünebilen bir varlık olarak insana özgüdür. Bu noktada insan akli belirleyicidir. Dolayısıyla modern anlayışa göre insan özne, akli sayesinde seçimler yapabilir, yaptığı seçimlerle gidişatı değiştirebilir, prangalarından kurtulabilir ve özgürleşebilir. Giddens bu anlayışı “özgürleşmeci politika” olarak tanımlar. Giddens’a göre (2014, s. 262):

“Modern çağın nispeten ilk gelişme döneminden itibaren, modern kurumların dinamizmi, insanın özgürleşmesiyle ilgili fikirleri harekete geçirmiş ve bu fikirlerden belirli ölçüde etkilenmiştir. Bu ilk etapta gelenek ve dinin dogmatik buyruklarından özgürleşmeyi. Rasyonel anlama tekniklerinin sadece bilim ve teknoloji alanlarına değil, insanın toplumsal hayatına da uygulanmasıyla, insanların etkinlikleri önceki kısıtlamalardan özgürleşmeye başlamıştır.”

Sennett (2002), bu auranın öznesine modern birey demektedir. Zira bireysellik, bireysel seçimler yapabiliyor olmakla mümkündür ve bireysel seçimler yapabiliyor ve bu seçimlerin sonuçlarını yaşayabiliyor olmak, modern çağın özgürleşmeci politikaları ile ilintilidir. Başa dönecek olursak, Ella karakterinin “kendi kaderini tayin etme fikri”, yaşamın kendisine dayattığını reddeden modern çağın modern öznesinin özgürleşmeci politikası şeklinde yorumlanabilir.

Sanayi Devrimi’nden bu yana modern bireyin yaşamı zaman odaklıdır çünkü verimliliği artırmak için zamanın sistematik kullanılması gerekmektedir. Verimlilik odaklı modern yaşamda insan öznenin misyonu, makineleşmek pahasına zamanı doğru kullanarak verimi artırmaktır. Bu oldukça kritik bir noktadır çünkü yaşlılık olgusunu hem “üretim ilişkileri” açısından hem de filmin adını da aldığı üzere “zaman” kavramı açısından okumaya olanak sunar. Yaşlılık çağı, üretkenlik döneminin dışında kalan bir zaman dilimini ifade etmektedir. Zira filmin ana karakterleri olan Spencer çifti emeklidir. Yani yaşları itibariyle üretim anlamında sisteme katkı sağlamamaktadırlar. Bu anlamda üretim odaklı modern sistem için verimsiz özneler oldukları düşünülebilir. Ancak bu nedenle modern sistemin makine anlayışıyla işleyen zaman dayatmasından da azad edirler. Emekli oldukları için artık yaşamları zaman odaklı değildir. Bu, bir ömür makine gibi çalışıp, üretip, zamanla yarışan -yarışmak durumunda bırakılan- insan özne için -görünürde- muazzam bir özgürleşmedir. Tıpkı modern bireyin kendi kaderini tayin edebilmesi gibi, zaman odaklı yaşam alışkanlığını -kısa süre için de olsa- terk edebilmek de yine modern çağın özgürleşmeci politikaları ile ilişkilendirilebilir.

Üretkenlik özelinde modern topluma yük olarak görülen yaşlı bireyler, yine üretkenlik özelinde modern toplumun zaman odaklı yaşam anlayışından muafırlar. Bu durum, toplumsal algıda yaşlıları hem dezavantajlı hem de aynı nedenden ötürü avantajlı kılmaktadır. Filmde bu durumun avantajlı yönü ön plandadır. Öyle ki filmin orijinal ismi The Leisure Seeker’dir. Dilimizde, “boş zaman arayan, tembellik peşinde” gibi anlamlara gelmektedir. Filmde iki yaşlı birey, bir ömür modern çağın zamanla yarıştıran mekanik temposuna sıkışmış halde yaşadıktan sonra, emeklilikle birlikte bu kısıkaçtan kurtulmaktadır. Bir bakıma bu kurtuluşu, hastalıklarına borçludurlar. Zira aksi halde koca bir ömür sürdürülen yaşam alışkanlıklarını değiştirmek hiç de kolay olmayacaktır. Sonuç olarak Spencer çifti, bireysel kararlarıyla, bireysel karavanlarına atlar ve canları nerede ne kadar vakit geçirmek isterse öyle yola devam ederler. Bir yere yetişmek zorunda olmadan, birilerine hesap vermek ya da birilerini bekletmek kaygısı olmadan, belki de hayatlarında ilk defa, zamanı özgürce kendileri için harcarlar.

Spencer çifti filmde eş zamanlı olarak “modern zaman kısıkaçından”, “kaderlerinden” ve böylece “bedenlerinden” özgürleşmişlerdir. Zira “beden” kavramı da tıpkı “bireysellik”, “üretim” ve “zaman” kavramları gibi modernizmle birlikte anlamı değişen bir kavramdır (Eagleton, 2011). Giddens’a (2014, s. 265) göre “özgürleşmece politika öncelikle sömürüye dayalı, eşitsiz veya baskıcı toplumsal ilişkilerin aşılmasını amaçladığı için bu tür bir politikanın temel yönelimi ‘bir şeye ulaşmak’tan ziyade, ‘bir şeyden kurtulmak’ ile ilgilidir.” Filmde beden, benzer şekilde kurtulmak istenen bir unsur olarak temsil edilmektedir. Zira her ne kadar ruhen tıpkı gençliklerindeki gibi eğlenebiliyor, üzülebiliyor ya da kıskanabiliyor da olsalar, hatta zamandan ve mekândan özgürleşmiş dahi olsalar, sahip oldukları bedensel hastalıklar nedeniyle Spencer çifti için yaşamak, öngördükleri şekilde her geçen gün biraz daha yük haline gelmektedir. Bedensel yüklerinin yanı sıra sevdiklerine (bilhassa çocuklarına) yük olma endişesi de taşımaktadırlar. Öyle ki bireysel ve duygusal olarak kendi kendilerine yük olmak, bir şekilde belki kabul edebilecekleri bir şeyken; çocuklarına verecekleri bedensel ve duygusal zorluk Spencer çifti için çok daha korkutucu görünmektedir. Bu, modern birey psikolojisine uygun bir kaygıdır zira kendi akıbetleri hakkında tasarrufta bulunma yetileri kaybolduktan sonra yaşamaya devam etmek manasızdır. Çünkü modern-insan-özne (Braidotti, 2014), bir ömür birey olmaya ve bireysel seçimler yapmaya zorlanarak yaşar. Buna uyumlandığı bir zaman diliminde ise yaşlılık dolayısıyla bedensel, zihinsel ve ruhsal çeşitli problemler devreye girer. Bu şartlar altında modern insan özne ya bireysel kararlarıyla bireysel yaşamını tayin edecektir ya da bireysel düşünen ama bireysel hareket edemeyen (ya da tam tersi) bağımlı bir varlık haline gelecektir. Bu konuda Spencer çiftinin, duygusal gibi görünen rasyonel bir karar verdiği söylenebilir. Filmde yaşlı çift, bedenleriyle birlikte, birey olmalarını tehlikeye atabilecek tüm olasılıklardan da böylelikle kurtulma yolunu seçmiştir.

4.6. Karavan Filmi’nde Yaşlılık Kuramları Çerçevesinde Yaşlı Temsili

Karavan filmindeki yaşlı temsilleri, çeşitli yaşlılık kuramlarını bir arada barındırmaktadır. Örneğin filmde John karakterinin yaşamının büyük bölümünü edebiyat profesörü olarak geçirdiği bilinmektedir. Filmin ele aldığı zaman diliminde, Alzheimer hastalığına rağmen John’un gençlerle iletişim kurma eğiliminde, dışa dönük ve edebi bilgilerini paylaşmaya hevesli olduğu dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Spencer çiftinin, tıpkı çocukları küçükken yapabildikleri gibi karavanlarıyla yollara düşmesi, kamp kurması, çeşitli insanlarla sosyalleşmesi de gençliklerinden bu yana süregelen alışkanlıklarını -bir dönem işten güçten ve yoğunluktan ara vermiş bile olsalar- tekrar ettiklerini göstermektedir. Bu alışkanlıklarını, yaşlarına ve hastalıklarına rağmen sürdürdüklerini görmek, akla süreklilik kuramını getirmektedir. Kalınkara (2016, s. 37), “her zaman pasif ve çekingen, içlerine kapalı insanların emeklilikte de aktif olamayacağını; benzer şekilde her zaman aktif, iddiacı ve sosyal katılımlı olanların da yaşlandıklarında sessizce evlerinde oturamayacağını” ifade etmektedir.

Spencer çifti bilindiği üzere ilerlemiş hastalıklarıyla mücadele halindedir. Buna rağmen yaşlı çift kendilerini toplumdan izole edip soyutlamak yerine, eskisi gibi hareket halinde olmayı tercih etmektedir. Bu aktivite, filmin öyküsü itibariyle bir “son yolculuk” teması taşır ve bilhassa bu nedenle Spencer çifti için hareket halinde olmak, büyük oranda kararlılık gerektiren bir eylemdir. Ella’nın zihninde başlayıp John ile aralarındaki uyumun da etkisiyle hayata geçirebildikleri son maceraları, karakterleri itibariyle aktivite kuramı ile uyum göstermektedir. Ancak “aktivite kuramının altında yatan dürtü, yaşlıların toplum tarafından dışlanmalarının önüne geçme dürtüsüdür. Bu dürtü kişileri orta yaş dönemlerini uzatarak diri, aktif ve genç kalmaya yöneltir” (Kuruoğlu ve Salman, 2017, s. 4). Toplum tarafından dışlanma kaygısına yönelik olarak filmde bu durum hayata tutunmak şeklinde işlenmemiştir. Ancak kaygıya, korkuya, belirsizliğe karşı net bir duruş sergileyerek hayata veda etmek, iradi bir eylem olarak karakterize edilmiştir.

Geri çekilme kuramı açısından filme bakıldığında ise aktivite kuramının tam tersi bir sonuçla karşılaşılır. Geri çekilme kuramına göre, “yaşlılığa uyum sağlamış birey, sosyal ve psikolojik bağlarının azalması biçimindeki gerçeği zihinsel olarak kolay kabul eden, sosyal, kişisel bakımdan ortaya çıkan değişmelere tepki göstermeden uyum sağlayan birey olarak görülür” (Kalınkara, 2016, s. 31). Anlaşılacağı üzere Karavan filminin yaşlı kahramanları, içinde buldukları yaşlılık ve hastalık durumlarına uyum sağlamak için ziyade, kendi kaderlerini tayin etme yolunu seçmişlerdir. Diğer yandan, kendilerini yok ederek de bir bakıma toplumdan geri çekildikleri düşünülebilir. Ancak Spencer çifti, her ne kadar hayatla bağlarını koparma noktasına gelmişse de bu, olan biteni kabullenip içe dönmeleriyle değil; ortaya çıkan değişimleri kabullenmeyen tepkisel bir intihar kara-

rıyla sonuçlanmıştır.

Karavan filminde yaşlı karakterler, modernizasyon kuramı bağlamında Amerikan rüyasının üst orta sınıf beyaz üyeleri olmaları nedeniyle ekonomik, kültürel ve sosyal ayrıcalıklarla donatılmış modern bireyler olarak temsil edilmektedir. Spencer çiftinin, fiziksel, sosyoekonomik, kültürel ve psikolojik nitelikleri dolayısıyla modernizasyon kuramının tasvir ettiği yaşlılık ile uyum içerisinde görüldüğü söylenebilir. Diğer yandan modernleşme kuramında, teknolojik olarak ilerlemiş toplumlarda yaşlıların öneminin azaldığı öne sürülür (Akçay, 2011). Bu, yaşlılara verilen manevi değer bakımından doğru kabul edilebilir. Ancak teknolojik olarak ileri düzey toplumlar, ekonomik olarak da ileri düzeydedir. Bu nedenle, refah devletlerinde yaşlılar manevi olarak doyuma erişemiyorlarsa da içinde buldukları toplumsal yapının maddi akıbetlerini garantiye alması dolayısıyla endişesiz biçimde yaşayabilmektedirler. Bu durum, “yaşlılığın modernleştikçe toplumsal konumunun düştüğünü” iddia eden (Hooymann ve Kıyak, 1991) “toplumsal değiş-tokuş kuramı” için de bir karşı argüman oluşturabilir. Zira maddiyat da maneviyat da aynı anda olmadığında, bir eksiklik daima hissedilecektir.

Tufan, “ortak yönlerinden ötürü yaşlıların, toplumda bir ‘alt kültür’ oluşturduğunu” ifade eder (2016, s. 153). Spencer çiftinin yakın arkadaşları Lillian ile ilişkilerinde bunu görmek mümkündür. Filmin sonunda ilişkileri her ne kadar travmatik bir noktaya evrilsede gençliklerinden itibaren arkadaşları olan Lillian, Spencer çiftine yaşlılıklarıyla ilgili konularda destek olmayı talep ederek birbirlerinin halinden anladıklarını düşündürmektedir.

Karavan filminde, rol kuramı ile ilgili olarak dikkat çeken çok fazla gösterge yer almaktadır. Örneğin, yaşlı dul bir kadının kendinden beş, on yaş küçük bir erkekle flört etmesi, aile üyeleri ve sosyal çevresi tarafından hoş karşılanmaz ve bu kişiler tarafından uyarı alır. “Toplumsal rol, bireyin davranış kalıplarını belirleyen temel etkenlerden biridir” (Kuruoğlu ve Salman, 2017, s. 5). Filmde bu durumu, emekli, yaşlı ve ciddi bedensel ve zihinsel hastalıkları olan bireylerin, kendilerinden beklenmeyecek denli çılgın, marjinal, enerji gerektiren ve kendileri için tehlikeli olabilecek davranışlarında görmek mümkündür. Zira torunları olan hasta ve yaşlı bir çiftin, kendilerini eğer mümkünse çocuklarına teslim etmesi ve onların kontrolünde, onların düzenine uyumlanarak yaşamalarını beklemek olasıdır. Toplumsal yapı içerisinde yaşlılara yönelik en belirgin rol kalıpları bu ve buna benzer türdendir. Ancak Spencer çifti kendilerinden beklenen bu kalıplara uymayı reddeder. Yaşamlarını sonlandırmalarının yanı sıra bunu nerede ve nasıl uygulayacaklarına karar vermiş ve hatta hayata geçirebilmiş olmaları, kendilerine dayatılan davranış kalıplarını reddederek, arzuladıkları şekilde yaşamayı/ölmeyi seçtiklerini gösterir. Aynı örüntü sembolik etkileşim kuramı açısından da değerlendirilebilir. Filmde yaşlı ebeveyn-

lerin, beklenenin dışında roller sergilemesi çocuklarını şaşırtmakta, endişelendirmekte ve kaygılandırmaktadır. Spencer çiftinin kendi yaşamlarını kendi tasarruflarıyla sonlandırma yolunu seçmesi, çocuklarının onları anlamasını zorlaştırmaktadır. Karşılıklı adım ve özverilerle bir orta yol bulma çabasına gidilmiş olmaması, sembolik etkileşim kuramıyla uyumlu olmayan bir tablo ortaya çıkarmıştır.

Karavan filminde, etiketleme kuramı ile örtüşebilecek çok belirgin bir yaşlı stereotipine rastlanmamaktadır. Bilakis filmde, yaşlılara yönelik normatif kalıpların ve etiketlerin dışında temsiller bulunmaktadır. Öyle ki, filmde temsil edilen yaşlılık, yeterlilik kuramı bakımından da farklı okumalara olanak sağlayabilir. Tufan’ın Fischer ve Heister’den aktardığı üzere (2016, s. 145), “yaşlılıkta yeterliliğe öncelikle şu alanlarda ihtiyaç duyulmaktadır: Günlük yaşam ödevlerinin üstesinden gelmede, bağımsızlığı korumada ve geliştirmede, bakıma muhtaçlığı önlemede”. Filmde Ella’nın kendisi ve John için verdiği hayati kararın arkasında, kendine yeterli bakımından kısa süre sonra söz konusu öncelikleri sağlayamayacaklarını öngörmesi yatmaktadır. Daha spesifik olarak, Ella’nın bu kararı almaktaki en temel motivasyonu, kanser hastalığı nedeniyle iyice kötüleştiğinde, Alzheimer hastası olan eşi John’a sahip çıkamama ihtimali ve kendinden ziyade Onun başkalarına muhtaç kalacak olmasıdır.

SONUÇ

Kültürel bir anlatım aracı olarak sinema, yaşlı temsillerine çeşitli perspektiflerden bakılabilmesine imkân sağlar. Çağın pratiklerini yansıtan bir medyum olması dolayısıyla bu çalışmada yaşlı temsilleri, bir sinema filmi üzerinden incelenmiştir. Çalışmada incelenmek üzere Karavan filmi seçilmiştir. Bunun nedeni filmde, -görünürde- alışılmışın dışında yaşlı temsillerine yer verilmesidir. Bu makalede “alışılmışın dışında yaşlı temsilleri” ile kastedilen, kendi kaderini tayin etmek ile ilgilidir. Çünkü Glaser ve Strauss’a göre (1966, s. 3), “Amerikalılar karakteristik olarak kendi kendinin ölme süreci hakkında açıkça konuşmak konusunda isteksizdir ve ölmekte olan bir kişiye ölmek üzere olduğunu söylemekten kaçınma eğilimindedirler”. Bunun nedeni, ölümün bir tabu olarak tanımlanması ve ölüm hakkında çok az felsefi ve soyut tartışmalara girilmesidir (Glaser ve Strauss, 1966, s. 2-3). Bu bağlamda ölüm, Baudrillard’ın (2002, s. 257) da ifade ettiği gibi “modern insanın hayatının son evresinde, yanlışlıkla gerçekleşen bir olay” haline gelmiştir. Ancak Karavan filminde temsil edilen Amerikalı modern yaşlı bireyler için ölüm, hayatın son evresinde yanlışlıkla gerçekleşen bir olay olmaktan çıkmış, bilinçli bir tercih olarak sunulmuştur. Bu açıdan Karavan filminde, alışılmışın dışında yaşlı temsillerine yer verildiğini söylemek mümkündür.

Yaşanan zaman çoğaldıkça, diğer bir deyişle yaşlandıkça, ölüm varlığını daha fazla hissettirmekte ve bu da çoğu yetişkin insanda derin endişe ve korkunun yaşanmasına yol

açmaktadır (Aktaş, 2017). Yetişkinlik ve yaşlılık döneminde yaşanan kaygıların çoğuna “ölüm korkusu”nun kaynaklık ettiği bilinmektedir (Hökelekli, 1993, s. 156). Ölüm korkusu ile baş etme konusunda geliştirilen tutum ve davranışlar, kişilerin psikolojik özelliklerine, maddi ve manevi değerlerine, yani yaşamlarını ve anlam dünyalarını besleyen kültürel birikimlerine göre farklılaşabilmektedir (Bauman, 2018).

Modern çağda bireyin kendisine dönük kurduğu ilişkide, kendilik pratiklerinde, ölümün yeri neredeyse yoktur. Çünkü modern birey, ölümün yabancıdır. İnsanın ölüme kurduğu ilişki biçimleri, geçmişten bugüne farklı biçimlerde dönüşerek devam etmiştir. İlk topluluklarda ölüme karşı verilen tepkilerle bugün modern toplumda verilen tepkiler arasında belirgin farklılıklar görülmektedir (Sağır, 2017, s. 69). Örneğin Orta Çağ’da ölüm, bütün toplumsal biçimleriyle estetize edilmiş biçimdeydi, yani “ars moriendiydi” (a.g.e.). Jones’ın (2004, s. 18) ifadesiyle, “savaşçı ya da köylü olsun, Orta Çağ insanı sükûnet ile ölümü beklerdi”. Çünkü Orta Çağ insanı ölüme yabancı değildi, ölüm yüzyıllardır var olan ve olduğu gibi kabul edilen bir olguydu. Yas tutma ve ölüm korkusunu taşıma anlamında aşırı duygusallık tasvip edilmezdi. Karavan filminde temsil edilen yaşlı karakterlerin ölüm ile ilişkisi, “beklemek” dışında benzer bir sükûnet ve dinginlik ile ortaya koyulmuştur. Çünkü filmde, ölüme hazırlık durumu söz konusudur. Bu yönüyle filmde temsil edilen modern yaşlı öznenin ölüm ile ilişkisi, modernizmin ölümü yok sayan yaklaşımıyla tezat bir görüntü oluşturmaktadır.

Diğer yandan ölüm ile modern arasındaki ilişki temelde “geleneksel kalıplardaki ölüm algısının” rasyonalize edilmesi ve “tekno-bilim perspektifinden” ölüme bakışın standardize edilmesi üzerinde inşa edilir (Kellehear, 2012, s. 149). Bu bakımdan Karavan filminde yer verilen görünürde “farklı yaşlı temsillerinin” aslında görüldüğü kadar farklı olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü ölüm olgusu, modernizmin “bilme” ediminin dışında kalan, yani modern öznenin “akıl” ile kavrayamadığı büyük bir belirsizlik halidir. Bu yönüyle ölüm, modern birey için bir tehdit unsuru ve -doğa gibi- kontrol altına alınması gereken bir durum gibidir. Diğer bir deyişle modern bireyin yaşamında ölüm, bilinmezliği dolayısıyla bir çeşit kaygı unsuruna dönüşür. Bu bakımdan Karavan filminde modern yaşlı öznenin ölüm ile kurduğu ilişki, modern aklın doğa ile kurduğu ilişkiye benzetilebilir. Yani Karavan filminde temsil bulan modern özne, bilinmez olan kendi ölümünün (ölüm zamanının, şeklinin ya da sürecinin) kendi kontrolünde bilinir hale gelmesine yönelmektedir. Bunu da intihar yöntemiyle gerçekleştirmektedir. Burada çalışmanın eleştirel okumasına hedef olan noktanın, “intihar yöntemini tercih etmek” olmadığını altını çizmek gerekir. Bu çalışmada kendi kaderini tayin etme düşüncesi, iki farklı perspektiften yorumlanmaya çalışılmıştır. Birinci perspektif, yukarıda değinildiği gibi kendi kaderini tayin eden yaşlı bireylerin sinemada nadiren temsil edilmesi bakımından filmin alternatif

bir okuma olanağı sunmasıdır. İkinci perspektif ise aynı durumun (kendi kaderini tayin etme), modernizmin ölüm olgusunu kurma biçiminin karakteristik özelliklerini taşıyor ve pekiştiriyor olmasıdır.

Sonuç olarak Karavan filminin, Glaser ve Strauss’un (1966, s. 3), Amerikalılar’ın karakteristik olarak kendi kendinin ölme süreci hakkında açıkça konuşmak konusunda isteksiz olduklarını belirten araştırmalarına tezat oluşturacak temalar içermesi bakımından, alışılmışın dışında yaşlı temsillerine hayat verdiği söylenebilir. Farklı bir perspektiften bakıldığında ise filmin, aynı tema (kendi kaderini tayin etme) dolayısıyla modern ideoloji ile beslendiğini ve bu ideolojinin dışında bir alternatif yaşlı temsili ortaya koymadığını da söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abeliansky, A. L., Erel, D., and Strulik, H. (2020). Aging in the USA: similarities and disparities across time and space. *Scientific Reports*, 10(1), 1–12.
- Aday, R. H., and Austin, B. S. (2000). Images of aging in the lyrics of American country music. *Educational Gerontology*, 26(2), 135–154.
- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Ariés, P. (1991). *Batılının ölüm karşısında tavırları*. Ankara: Gece Yayınları.
- Bauman, Z. (2007). *Modernite ve holocaust*. İstanbul: Versus Yayınları.
- Beğer, T., ve Yavuzer, H. (2012). *Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi*. Erişim Adresi (9 Mart 2020) http://www.klinikgelisim.org.tr/kg_25_3/1.pdf
- Biggs, S. (1993). *Understanding ageing: Images, attitudes and professional practice*. Buckingham:Open University Press.
- Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrası*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Ceylan, H., & Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(39).
- Chivers, S. (2011). *The silvering screen: Old age and disability in cinema*. Toronto: University of Toronto Press.
- Chivers, S. (2018). *The silvering screen: old age and disability in cinema*. <https://doi.org/10.3138/9781442686045>
- Cohen-Shalev, A. (2009). *Visions of aging: Images of the elderly in film*. Brighton Sussex Academic Press.
- Cox, D. (2014). “*Why do films do such a bad job of portraying old people.*” The Guardian. Erişim adresi : <https://www.theguardian.com/film/filmblog/2012/feb/28/films-bad-job-portraying-old-people>.
- Cox, D. (2012, Mart 8). *How older viewers are rescuing cinema*. The Guardian, Erişim adresi : <https://www.theguardian.com/film/2012/mar/08/older-viewers-rescuing-cinema>.
- Crosthwaite, A. (2014). Visions of aging in U.S. cinema. *L'invecchiamento-Aging*, (3), 27–32.

Dahmen, N. S., & Cozma, R. (2009). *Media takes: On aging*. Sacramento: International Longevity Center-USA.

Derrida, J. (1998). *Of grammatology (Düzeltilmiş baskı)*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.

Duralde, A. (2009, Mart 26). *Old folks rarely find a good home onscreen*. Erişim adresi: https://www.today.com/id/wbna30945270#.U731UFY_3bo

Eagleton, T. (2011). *Kültür yorumları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ertaylan, A. (2016). 1990 Sonrası Türkiye sinemasında yaşlılık temsilleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 6. <https://doi.org/10.7456/10601100/001>

Findlay, C., Lloyd, A., and MFinucane, A. (2017). Experience of emotion in frail older people towards the end of life: A secondary data analysis. *British Journal of Community Nursing*. <https://doi.org/10.12968/bjcn.2017.22.12.586>

Fischer, B., Greß-Heister, M., and Heister, E. (1994). *Rehabilitation, prävention und gesundheitsfürsorge im alter*. Braun. Erişim adresi(12 Haziran 2020): <https://books.google.com.tr/books?id=ip0iMQAACAAJ>

Fontane, P., and Hurd, P. (1992). Self-perceptions of national senior Olympians. *Behavior, Health and Aging*, 2(2), 101–111.

Foucault, M. (2006). *Kliniğin doğuşu*. Ankara: Epos Yayınları.

Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel-kimlik*. İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A., Appelbaum, R. P., and Duneier, M. (2006). *Essentials of sociology*. Norton.

Glaser, B. G., and Strauss, A. L. (1966). *Awareness of dying*. Weidenfeld & Nicolson. Erişim adresi(3 Mayıs 2020): <https://books.google.com.tr/books?id=iGF4TtBsVuQC>

Görgün, A. B. (2004). *Yaşlılık sosyolojisi*. İçinde V. Kalinkara (Ed.), *Yaşlılık disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (ss. 35–37). Ankara: Odak Yayınları. Erişim adresi(30 Nisan 2020) <https://books.google.com.tr/books?id=2p2htgEACAAJ&dq=-Yaşlılık+Disiplinlerarası+Yaklaşım,+Sorunlar,+Çözümler&hl=tr&sa=X&ved=2ahU-KEwiq3ob6vKfsAhVpoosKHUunDCwQ6AEwAHoECAEQAQ>

Gravagne, P. H. (2013). *The becoming of age: Cinematic visions of mind, body and identity in later life*. Jefferson, NC: McFarland & Company. Inc.

Harwood, J. (2007). *Understanding communication and aging: Developing knowledge and awareness*. Los Angeles: Sage.

Havighurst, R. J. (1963). Successful aging. *Processes of aging: Social and psychological perspectives*, 1, 299–320.

Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values (C. 5)*. Sage Publications Sage UK: London, England.

Hooyma, N. R., and Kıyak, H. A. (1991). *Social gerontology: A multidisciplinary perspective*. Washington: Pearson Education.

Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınevi.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 29–38.

Kalınkara, V., Argun, N., ve Güler, P. (2016). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kırel, S. (2010). *Kültürel çalışmalar ve sinema*. İzmir: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Kuruoğlu, H., & Salman, S. (2017). Medyada yaşlılık ve Türk sinemasında yaşlılık temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (C. 3)*. 1-23.

Laslett, P. (1991). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. Harvard University Press.

Lyotard, J.-F. (2013). *Postmodern durum*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Meeks, B. S., Hendrick, S. S., and Hendrick, C. (1998). Communication, love and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(6), 755–773. <https://doi.org/10.1177/0265407598156003>

Morgan, L. A., and Kunkle, S. (1998). *Aging: The social context*. SAGE Publications. Erişim adresi (18 Haziran 2020) :<https://books.google.com.tr/books?id=6xlFAAA-AYAAJ>

Mortimer, C. (2019). Fade to gray: Aging in American cinema. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 39(1), 200–202. <https://doi.org/10.1080/01439685.2018.1521173>

Mutman, M. (1999). *Oryantalizmin gölgesi altında: Batı'ya karşı İslam*. İçinde F. Keyman, M. Mutman, and M. Yeğenoğlu (Ed.), *Oryantalizm, hegemonya ve kültürel fark (ss. 25–71)*. İstanbul: İletişim yayınları.

Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Powell, J., and Cook, I. G. (2006). Unpacking performativity: A case study of patriarchy and the elderly in China. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26(7–8), 277–283. <https://doi.org/10.1108/01443330610680371>

Sennett, R. (2002). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Sennett, R. (2011). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Stanzhevskiy, F. (2015). Some historical sources of the apparent intuitive truth of individualism. *Horizon-Fenomenologicheskije Issledovaniya*, 4(1), 38–69.

Swinnen, A., and Stotesbury, J. (2012). *Aging, performance, and stardom: Doing age on the stage of consumerist culture (C. 2)*. LIT Verlag Münster.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ’dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Uysal, Ş. (1993). Yaşlılık ve sorunları. *Seminer Psikoloji*, 10, 1–13.

World Health Organization. (2016). “Definition of an older or elderly person, 2002.” Erişim adresi: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>.

Virilio, P. (1998). *Hız ve politika*. İstanbul: Metis Yayınları.

Zadoorian, M. (2009). *The Leisure Seeker*. New-York: William Morrow and Company. Erişim adresi(24 Temmuz 2020) : <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/26756>

PEW Research (2011). Erişim adresi (18 Ağustos 2020) :<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/09/06/the-american-middle-class-is-stable-in-size-but-losing-ground-financially-to-upper-income-families/>